

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

<https://doi.org/10.32014/2020.2224-5294.69>

Volume 3, Number 331 (2020), 86 – 93

ӘОК 316.722+39

МРНТИ 13.1147

М.С. Саркулова, А.Ж. Әмен

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

ҚАЗІРҒІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ДИАСПОРА МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Аннотация. Мақалада жаһандану үрдісіндегі диаспоралар мәдениеті қарастырылған. Мәдениет, дәстүр және тіл – диаспора мүшелерінің ұлттық болмысын сақтаушы күш, осыларға жаңашылдық енгізілуі, сонымен қатар сақтауға тырысу қаншалықты тиімді және қандай нәтижелерге әкелуі мүмкін деген мәселелер зерттелген.

Түйін сөздер: диаспора, мәдениет, жаһандану, дәстүр, инновация.

Кіріспе. Мақаланың теориялық және әдіснамалық негізіне этномәдени өзін-өзі анықтау тұжырымдамасы, әлеуметтік өзгерістің құрылымдық-функционалистік тұжырымдамасы, әлеуметтік динамиканы қайта құрудың институционалды мектебі, қазіргі қоғамның сыни теориясы жатады. Адамзат қоғамы теориясының, жаһандану теориясының, қоғамдық сана теориясының кейбір ережелері қолданылды. Жұмыстың әдіснамалық негізі жүйеліліктің, философиялықтың, нақтылықтың, объективтіліктің, жалпы ғылыми зерттеу әдістерінің (жүйелік-құрылымдық, бөлуші-сипаттамалық, аналитикалық, салыстырмалы-сипаттамалық) жалпы философиялық принциптері негізінде құрастырылды. *Диаспора мәдениетін қалыптастыру үдерісін зерттеу кешенді көзқарасты талап етеді.* Зерттеудің негізі мәселені зерттеуге жалпы ғылыми жүйелік көзқарас болып саналады. Бұл зерттеу объектісін бір-бірімен тығыз байланысты құрылымдық элементтерден тұратын тұтас бір объект ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Зерттеу әдіснамасына қатысты мәселелерді қарастыру кезінде келесі мерзімді басылымдар қолданылды: «Соңис», «Диаспоры», «Наука и жизнь», «Вопросы философии», «Общественные науки и современность», «Философские исследования», «Полис». Зерттеуде отандық және шетелдік мерзімді басылымдарды талдау нәтижелері қолданылады. Барлық газет басылымдарының өзіндік ерекшелігі оқырмандар өмірінің өзекті мәселелерін қамту болғандықтан, мақалалар диаспора мәдениетін қалыптастыру мен дамытудың ғылым үшін қаншалықты маңызды екендігі зерттеудің қайнар көзі болып саналады.

Адамзат дамуына қатысты сценарийге сәйкес, адамзат қоғамында бірте-бірте шекара жойылып, тауар, адам, идея ағынының белсенділігі артып, әлемде өзара тығыз байланысты экономика мен құндылықтар жүйесі құлдырауы мүмкін [1]. Қазіргі қоғамның экономикалық, ақпараттық, мәдени және басқа да іс-әрекеттерін трансұлттыққа бағыттау тенденциясы постұлтшылдыққа әкеледі, яғни ұлтаралық корпорация, мемлекеттік емес басқа ұйым, күрделі халықаралық құрылымдар да ұлттар мен мемлекеттердің ыдырауына әкеледі.

Жаһандану үрдістері антиномикалық сипатқа ие. Жаһанданудың мәдениетке ықпалына қатысты екі қарама-қарсы көзқарас бар. Біріншісі, жаһандандыру барлық әлемдік мәдениетті бәсеңдетеді және бірегейлендіреді, саны аз ұлттың мәдениеті мен тілдері жоғалады, яғни мәдениеттің әмбебаптануы ұлттық кодты жойып, ығыстыруы анық, жаһанданудың ұлттық, этникалық мәдениет үшін деструктивтілігі туралы тұжырым асығыс жасалған деп тұжырымдайды. Керісінше, жаһандану үдерістері эралуандық пен айырмашылықтарды күшейте, көтермелей отырып, локальды ерекшеліктерге мән береді.

Қазіргі жағдай жаһандану нарықтық бәсекелестік принципін экономикалық өмір саласына ғана емес, құндылықтарға, дүниетанымға, яғни адам болмысын анықтайтын қасиеттерге де қолданады. Өзіндік этникалық мәдениеттер қазір мәдени «нарықта» өмір сүрудің қатаң жағдайына түсіп отыр. Коммерциялық жағынан тиімді және оңай қабылданатын құндылықтар даму үстінде (постмодернистік дискурста осындай құндылықтар шынайы болып саналады: «Симпсондар философиясы» «арзан поп-шедеврлер» шексіздігі).

Диаспора түсінігінен тыс қалыптасып келе жатырған трансұлттық қауымдастықтар пайда болды. Мысалы, Қазақстандағы мыңдаған өзбек, қытай, қырғыз және қарақалпақтар (ҚР бұрыннан тұрып жатқан өзбек, қытай, қырғыз және қарақалпақтан басқалары) Қазақстанмен қоса өз отанына да барып тұрады, яғни «екі отанда» өмір сүруде. Осылайша, жаһандану үдерістері диаспораның көші-қон сияқты негізгі факторына кейбір өзгерістер енгізуде. Аталған компоненттің диаспора үшін міндеттілігін мойындай отырып, қазіргі жағдай осы қауымдастыққа жаңа сипат беруде. «Бұл жаңа диаспора болғаннан кейін жаңа атауға лайық болар»... Оның атажұртымен қарым-қатынасы және байланыстарының сипатына жаңаша әсер етуде.

Бұл – жаһандану әлеміндегі мүлдем жаңа, әлі дамып келе жатырған диаспора қауымдастықтарының пайда болуының айқын көрінісі. Егер олардың санының ұдайы өсуін, динамикасын, экономикалық, саяси, мәдени, интеллектуалдық байланысын, адамдар мен құрылымдардың түрлі байланысының («жоғарғы қабаттарға» дейін) шыққан елдерде де, қабылдаушы елдерде белсенділігін ескерсек, олардың әлемде алатын орнын түсінуге болады. Әлем елдерінің ғылыми және саяси ортасында бұл жағдайды түсіну барған сайын күшейе түсуде. Ендігі арада диаспора трансұлттық желінің негізі ретінде қарастырылуда. Трансұлттық корпорациялар немесе диаспора желілері сияқты мемлекеттік емес субъектілердің маңыздылығы соңғы кездері әлемдік саясат пен экономикада артып келеді. Сонымен, диаспораның аса маңызды дәстүрі – тарихи отанымен байланысты сақтауға ұмтылуы, кейбір өзгерістерге ұшырап өмір сүруде және күшеюде. Диаспораның сақталған пассионарлығының арқасында тиімді жұмыс істейтін желіні рәсімдеу мен құрылымдаудың мүмкін болатын түрлі нұсқаларын жобалау механизмдері өміршен болып отыр.

Мәдениеттің барлық компоненттерінің ішінде тіл ең айқын этникалық функцияға ие. Тіл сонымен қатар ең маңызды функцияны орындайды, яғни сол тілде сөйлейтіндерді белгілі бір топқа жинақтайды [2]. Көбінесе этностың негізгі бөлігі дәстүрлі тілге ие болады, ал одан бөлініп шыққан этникалық қауымдастық (диаспора) сыртқы ортада өмір сүруіне байланысты сол ортаның тіліне көшеді. Лингвистикалық қатынастағы біртектес емес диаспораларда әрбір тіл (соның ішінде осы қауымдастық үшін дәстүрлі емес) этнодифференциялаушы рөл атқарады. Сонымен қатар, тіл этникалық функцияны орындауды жалғастырады, өйткені этнос ішіндегі тіл коммуникациясы оның мүшелерінің едәуір бөлігінің екі тілділігінің арқасында қолдау табады [3]. Белгілі диаспора үшін дифференциалдау функциясының тілімен орындалуы белгілі бір тілдік қауымдастықты білдіреді.

Қоғамдық өмірде этникалық бірегейлендірудің күшеюі бүгінде ешкімге күмән тудырмайды. Бұл үдерісте тіл маңызды рөл атқарады. Тілдің жеке құндылықтар шкаласында жоғары орынға ие болу кездейсоқ емес. Ана тілге деген адалдық сезімі оны сақтау үшін әрекет ететін күшті туғызады. Интерференцияға (басқа тілдің ықпалымен тілдегі өзгерістер) жауап ретінде «тілдің стандартталған нұсқасы сенім мен қасиетті символына айналады» [4]. Бірақ, мысалы, көпэтникалық қоғамда тұратын этникалық азшылық өкілдеріне басым мәдениетпен қандай қатынаста болуы керек? Егер олар осы мәдениетті бейнелейтін тілді білмесе, онда «бөтен», «екінші сортты адамдар» және т.б. деген сезімді сезінбеуі мүмкін емес. Оларға осы мәдениетті игеруге, оған тартылу жолдарын іздеуге тура келеді. Түрлі диаспора өкілдері мынадай дислемманы шешуге мәжбүр: олардың балалары қандай білім алуы тиіс: ана тілі мен мәдениетін үйренуді болжайтын ұлттық немесе стандартталған. Келер ұрпаққа білім беру түрін таңдау көптеген аспектілерді қамтиды, ал жасалған таңдау нәтижесі олардың болашақ тағдырына үлкен әсер етуі мүмкін. Сондықтан көпұлтты қоғамда екі тілді (билингвист) білім алу қажеттілігі туындайды.

Этномәдени сәйкестендіру ұғымы ана тілін меңгеруді қамтиды, бірақ бұл көрсеткіш этностық тиістілік өлшемінен айтарлықтай ерекшеленеді. Тілдік ассимиляция жылдам жүреді. Мысалы,

елімізде қазақ тілін нашар меңгергенімен өз ана тілін еркін біледі; екі тілді (кей кезде одан да көп) тең дәрежеде меңгерген адамдарды кездестіруге болады. Сондай-ақ, өздерінің этникалық тектілігін сезіне отырып, ана тілінде сөйлей де, оқи да, жаза да алмайтындар да көп.

Басты немесе бастапқы болып адам өзін теңестіретін, оны өзімдікі деп санайтын, оның жеке қарым-қатынаста пайдаланатын тілі саналады. Яғни, бұл оның басымдық ретінде қолданатын тілі. Әдетте негізгі тіл меңгеру уақыты бойынша бірінші болады. Екі тілде тығыз жеке байланыстарды қолдайтын екітілді индивидтер (билингвистер) көбінесе өздерін қай тілмен теңестіру керегін білмейді. Олардың кейбіреулерінде, әсіресе бала кезінде екінші тілді меңгергендерде бұл екінші тіл бірінші болады [5]. Екі тілді қолданушыда екі тілдің қайсысы негізгі екендігін, «басым» және олардың қайсысы интерференцияның басты көзі болып табылатындығын анықтау оңай емес. Қос тілділерде интерференция екі бағытта да болуы мүмкін. Сондықтан қандай тілдің негізгі, яғни «үстем» болып табылатындығының психологиялық критерийлерін анықтау маңызды.

Тіл мен мәдениет арасында байланыс барын жоқа шығаруға болмайды және тілдер адам топтары арасындағы қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар түрлі мәдениеттерді білдіру нысаны болып сыналады.

Тілді яғни мәдениетті таңдауда шешуші рөлді отбасы атқарады, ол балаға белгілі бір ұлтпен ұқсастықты тудырады немесе оны екі тілді, яғни полимәдениетті индивид етін өсіреді. Отбасы жасаған бұл таңдауда тілдің беделділігі туралы сұрақ туындайды, егер бала өз ана тілінде сөйлейтін мемлекет, ұлттың бар екендігіне көз жеткізбесе ана тілін қабылдамауы да мүмкін. Сонымен қатар, қандай да бір тілді меңгерудің нәтижелі болуы психологиялық факторларға байланысты. Сондықтан, ана тілін үйреніп жүрген балалардың атажұртына баруы олардың өз мемлекетінде «әлсіз» тіл болған ана тілін үйренудегі маңызды факторы болып саналады.

Әрбір диаспорада осы диаспора тобы қабылдаған және таныған әрі мүшелері үшін маңызы бар шығармалардың, құндылықтардың және мінез-құлық жиынтығы болады. Мұндай ортақтылық адамдардың кез келген қызметі ұжымдық, қоғамдық ретінде әрекет ететініне негізделген. Сондықтан алдымен қоғамдық сананың содан кейін даралық мазмұны қалыптасады. Демек, диаспоралық мәдениет феномені – этностық функцияларды мәдениетпен орындаудың маңызды шарты. Осы этникалық қауымға тән жалпы белгілер көбінесе этникалық ерекшеліктің негізгі тасымалдаушылары болатын мәдениет салаларында (тіл, дін, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, халық шығармашылығы, материалдық мәдениет және т.б.) сақталады.

Диаспора мәдениеті этникалық, этносаралық және өзге де этникалық компоненттерінің жиынтығын сипаттайды. Тұтастай алғанда, диаспора қауымының мәдениеті оның жүйе ретінде жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Негізгі этикалық жүктемені оның қаңқасын құрайтын мәдениеттің тұрақты компоненттері орындайды. Осындай компоненттердің бірі – дәстүр. Түрлі ұлттардың салт-дәстүр мазмұнында ортақтық болғанымен, айырмашылықтар аз емес, әсіресе, форма тұрғысынан. Дәстүр ұлт болмысының тарихи жағдайы мен әрбір этносқа тән табиғи фактор, психологиялық ерекшеліктермен анықталады. Бұл өндірістік, отбасылық, салт-дәстүр, қоғамдық, революциялық, жауынгерлік, ұлттық дәстүрлер және мәдени, әдеби, идеялық, сәулет, діни, фольклорлық және басқа да дәстүрлер. Дәстүр сабақтастығын, тұрақтылығын консервативті жағынан қарастырмаған жөн. Мәдениет элементтерін ұрпақаралық берілуі барысында дәстүрлер жаңа жағдайларға бейімделеді, сондықтан өзгеріссіз қалмайды. Диаспоралық қауымдастықта өткен ұрпақтан мұра алған дәстүр өмір сүретінін, ал екінші жағынан, диаспора орналасқан ортадағы жаңа дәстүрдің қалыптасуы орын алатынын ескеру қажет.

Мәдени дәстүрлерді әлеуметтік-стереотиптелген тәжірибе түрлері ретінде түсіну тек ұрпақаралық қана емес, оның ұрпақшілік берілуіне де жатқызуға мүмкіндік береді. Басқаша айтқанда, «ұрпақ ішіндегі» стереотиптер (яғни бір ұрпақ бойы қалыптасқан) мен мәдени дәстүрлердің «ұрпақаралық» түрлері ажыратылуы мүмкін. Ұрпақ ішіндегі дәстүрлер бірнеше жылдар бойы әрекет ететін дәстүрді білдіреді.

«Дәстүр» ұғымы «әдет» ұғымымен тығыз байланысты. Біріншісі екіншісіне қарағанда ауқымды – «әдет-ғұрыпты дәстүр деп атауға болады, бірақ дәстүрді әдет-ғұрып болып саналмайды». Дәстүрдің ең жалпы түрінде практикалық маңызы бар қызметпен байланысты мінез-

құлық нысаны ретінде анықталуы мүмкін. Әдебиетте көбінесе тұрмыс немесе отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы салт-дәстүрлер туралы түсінік басым болып есептеледі.

Дәстүр компоненттерінің бірі – диаспораның өмір сүруін әлеуметтік реттеудің тиімді құралы болып әдет-ғұрып (рәсім) [6]. Бұл – бұқаралық мінез-құлықтың тарихи қалыптасқан формалары. Әдет-ғұрып диаспора үшін бірқатар маңызды функцияларды орындайды. Ең алдымен, ритуал ішкі диаспоралық байланыстарды реттеу механизмінің рөлін атқарады. Сондай-ақ, дәстүр өміршеңдігі оның одан әрі дамуына жаңа тарихи жағдайлардағы кейінгі ұрпақтардың тамырласатынын атап өту қажет. Диаспора мәдениеті әдетте өзінің тарихи отанынан бұрынғы мәдени дәстүрлерге механикалық емес, оларды өзгерген жағдайға бейімдей отырып, әлемге жаңа құндылық қатынасына сәйкес жаңартып, өзінің жаңа отанына көшіріп әкеледі. Тіпті оның өсиеттері бар дін сияқты мәдениеттің тұрақты феномені – жаңа уақыт пен қоныс орнының сұраныстарына сәйкес өңделеді. Дінмен қатар, ұлттық мәдениеттің неғұрлым тұрақты феноменінің бірі болып саналатын өмір салты жаңа қоныс үшін ашық және әлеуметтік болмыстың жаңа жағдайына байланысты болып жатқан өзгерістерге қарай (бөгде-этикалық орта, тарихи отаннан алшақтық) өзгеруіне қабілетті.

Диаспораның түрлі әлеуметтік тобымен қатар, ғалым, әдебиетші, суретші, шебер, халық шебері және т.б. жекелеген мәдениет қайраткерлері де мәдениет мұрагері болып саналады. Өз қызметінде олар саналы немесе бейсаналы, жинақталған тәжірибеге, дәстүрлерге сүйеніп, олардың мінез-құлқы мен рухы жағынан өзіне жақынын тандап, сол арқылы мәдени үдерістің үздіксіздігі жүзеге асырылады.

Дәстүрлі құндылықтар ұлттық мәдениет аясында түрлі көзқарасына қарамастан диаспора өмірінде үлкен рөл атқарады, ұлттың «тұлғасын» білдіруші болып саналады, оның өзіндік ерекшелігін анықтайды. Диаспора мәдениетінің деңгейі өздерінің мәдени мұра, құндылығы мен жетістіктерін қаншалықты сақтауға қабілеттілігі негізінде анықталады. Мәдениет үнемі өзгеріп отырады. Дәстүр оқшау өмір сүрмейді, ол материалдық және рухани өмірдің барлық саласында жаңа ізденістерге байланысты. Нәтижесінде диаспора мәдениеті титулдық ұлт мәдениетінің элементтерімен байиды. Мысалы, Монғолия қазақтары мал бағу дәстүрінде монғолдардан алғаны көп.

Сонымен, диаспоралық сана атажұртпен деген бауырлық байланыстың қандай жағдай болмасын үзілмеуіне бағытталады, қайда тұрса да атамекен ұлттық қауымдастықтың барлық мүшесінің рухани бесігі, мәдени тұтастықтың рухани шипалы ағымымен белгілі бір ұлттың құнарлы ділін қоректендіретін қайнар көзі екенін түсінеді.

Этномәдени сәйкестендіру ұғымы ана тілін меңгеруді білдіреді, бірақ бұл көрсеткіш этностық тиістілік өлшемінен айтарлықтай ерекшеленеді, тілдік ассимиляция жылдам жүреді. Аз этникалық топтың тілі бұрынғы жағдаймен салыстырғанда ерекше жағдайда өтеді. Жаңа орында тілдің қоғамдық мәртебесі өзгереді, ол белгілі бір девальвацияға ұшырайды. Нәтижесінде поливалентті тілдер отбасы ішіндегі қарым-қатынас жасаушы тілге айналуға мәжбүр болады.

Дәстүр өміршеңдігі оның одан әрі дамуына келесі ұрпақтың жаңа тарихи жағдайда дәстүрді одан әрі дамытуына байланысты. Диаспора мәдениеті, әдетте, өзінің тарихи отанынан бұрынғы мәдени дәстүрді механикалық емес, қайта ойластыра отырып, оларды өзгерген жағдайға бейімдеп, әлемге жаңа құндылық қатынасына сәйкес жаңартып отырады. Диаспора мәдениетінің деңгейі өздерінің мәдени мұрасын, құндылықтары мен жетістіктерін сақтауға қабілеттілігі арқылы анықталады.

Даму жағдайына қарай, диаспора әлеуметтік мазмұнмен толығады, әлеуметтендіріледі, олардың одан әрі өмір сүруінің шарттары мен нысандарын анықтайды. Мәдениет – адамның диаспоралық болмысының әлеуметтік бастамаларының бірі. Мәдениет осы әлеуметтік қоғамның белгілі бір даму деңгейін сипаттайды. Диаспора мәдениетін құрайтын сапалық сипаттамалары (тілі, ғылыми-білім беру, эстетикалық, адамгершілік, рухани дамуы) – оның қалыптасуы, оның іс-әрекет шарттары мен тәсілдерін меңгеру шаралары. Сонымен қатар, олар диаспораның өмір сүру күші болып есептеледі. Мәдениеттен тыс адамдардың қазіргі және болашағы мағынадан айырылады. Мәдениет, бірегейліктің арқасында диаспора қалыптасады.

Диаспоралардың толыққанды жұмыс істеуі барысында барлық мүшесі өздерінің ерекше қауымдастық екендігін, яғни этникалық өзін-өзі тануды түсіну жағдайы маңызды рөл атқарады. Әртүрлі объективті және субъективті факторлардың өзара қиылысатын әсері, сайып келгенде,

этникалық өзіндік сананың және онымен ұштасқан сезімдердің тереңдігін негіздейді. Бұл тереңдіктің дәрежесі белгілі бір этносқа саналы түрде жатқызылудан және басқа этностық қауымдастық өкілдеріне қатысты бөтен сезінуден, адамдарды өзінің жеке тағдырын бүкіл этнос тағдырымен байланыстыруға, өзінің жеке мүдделерін жалпыұлттық мүдделерге бағындыруға мәжбүрлейтін аса дамыған этникалық сезімге дейін ауытқиды [6].

Қорытынды. Ұлттық диаспоралардың дамуы мен жұмыс істеу үдерісін қарастыра отырып, келесі тұжырымдар жасалды.

Әлеуметтік институт ретінде диаспора мемлекеттің титулдық емес тұрғындарының алдында тұрған әлеуметтік-мәдени, экономикалық және саяси мәселелерді шешудің ықпалды факторына айналып келеді. Бұл бір этникалық тектегі адамдардың шетелде жүрген қандастарымен рационалды өзара іс-қимылды жүзеге асырудың нақты және тиімді құралы. Ассимиляциядан және қуғын-сүргіннен құтылған азшылық сөзсіз бірқатар жаңа қасиеттерге ие болуы керек, олардың жиынтығын өз бетімен диаспоралық деп атауға болады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы – қабылдаушы қоғамның еңбек және әлеуметтік рөлдерін бөлу жүйесінен ерекше орын, мәдени-психологиялық ерекшелігі мен өзіндік психикасы.

Тарихи отанмен байланыс – сентименталды психологиялық жағдай әрі өткенге деген қарапайым сый емес. Бұл олардың ұлттық тамырына деген терең қарым-қатынастың бірі, олардың ата-бабаларының жеріне деген өшпес махаббат сезімі, атамекенімізбен берік байланыссыздық диаспоралық құрылымдардың өміріне қауіп төндіруі мүмкін екенін түсіну.

Жат этникалық ортада өмір сүретін саны аз ұлттарға атамекенмен байланыс өте зор мәнге ие, осы байланыс үзілген жағдайда диаспора ассимиляцияға ұшырайды, тілді, мәдениетті қоршаған басым этнос алмастырады.

М.С. Саркулова, А.Ж. Амен

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В КУЛЬТУРЕ ДИАСПОРЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. Научное изучение и философское и культурологическое осмысление места и роли диаспор в социальной жизни важно, прежде всего, в контексте процессов глобализации, когда формирование единого информационного и экономического пространства является одной из причин радикального изменения ситуации в сфере миграционных процессов, межэтнических отношений и межкультурной коммуникации. В контексте данной проблемы насущной задачей становится философский анализ и рефлексия на различные аспекты социального бытия диаспоры, а также оценка его влияния на политическую, экономическую, административно-правовую, культурную и другие сферы жизни общества

Особую актуальность тема культурного бытия диаспоры приобретает в связи с динамикой общественного развития Казахстана в последние десятилетия, когда преобразования в области политики и экономики изменили весь уклад и характер жизни граждан, привели к трансформации многих социальных институтов и ценностей. Более того, эти изменения породили массовую разнородную и разнонаправленную миграцию, нарушив традиционно сложившиеся основы демографического заселения на территории современного Казахстана. Изменились также условия ведения хозяйства, экономика стала более многоукладной, открытой для внешнеэкономической интеграции, что также изменило статус диаспоры в современном мире, одновременно переживающем процессы модернизации и архаизации. Это подтверждает мысль о том, что сегодня диаспоры принимают самое активное участие в экономической жизни государства и тем самым интегрируют во все его сферы.

Феномен диаспоры не уходит в прошлое, более того, возможно, приобретает еще большее значение, чем когда-либо ранее. За диаспорой большое будущее, она принесет миру огромную энергию, потенциал трансграничных связей и контактов.

Проблема диаспор не теряет прежней остроты и напряженности. Причиной тому – мощные миграционные процессы в развивающихся странах, откуда огромные массы мигрантов перемещаются по всему миру, выталкиваемые социальными или природными катаклизмами на родине или увлекаемые надеждой на лучшую жизнь в более благополучных и развитых странах. Миллионы людей, не передвигаясь с места, оказались жителями новых государств на положении национальных меньшинств. Они вынуждены выбирать между эмиграцией и жизнью в качестве диаспор. Невозможность опоры – пусть даже просто

моральной, религиозной, культурной – на «национальный очаг» заставляет искать такую опору только в себе, в своей общине и совокупности таких общин. Сохранение собственной идентичности становится в этих условиях насущной задачей, фактором внутриобщинного регулирования.

С другой стороны, многовековая жизнь в иноэтническом окружении заставляет людей интегрироваться в местный уклад, искать свое место в социальной структуре и экономике, воспринимать языки, культуру, обычаи, образ жизни окружающих.

Рассеивание превратилось в образ жизни, в особо устойчивое социально-экономическое, культурное, духовное состояние социума, специфическую форму существования в физическом и психологическом отрыве от этнического материка.

Современные диаспоры обретают своеобразные формы своего существования. Они утрачивают обязательную ссылку на какую-то определенную локальность – страну исхода – и обретают на уровне самосознания и поведения референтную связь с определенными культурными системами и политическими силами обязательность «исторической родины» уходит на второй план. Происходит полноправная социально-политическая и частично культурная (на основе двуязычия и многокультурности) интеграция в новые гражданские сообщества. Это сейчас наиболее сложная, но самая реальная и конструктивная перспектива.

Социальную динамику современного мира характеризует тенденция к неизбежному в условиях глобализации усложнению, что также находит отражение в социальной жизни диаспоры, которая становится все более многообразной. Если прежде теоретики искали единое и универсальное определение понятия диаспоры, предельно четко фиксирующее содержание данного понятия, то сегодня важнее становится осмысление многообразия форм и типов существования диаспоры как единственный путь к пониманию ее природы и сущности. Благодаря интенсивному развитию всего комплекса социально-гуманитарного знания и, прежде всего, таких наук, как история, этнология, культурология, религиоведение, языкознание, появились новые возможности для изучения и осмысления диаспоры, прежде всего как среды социального и духовного обитания человека, как средства реализации ею целей и ценностей в рамках локальной социальной общности. Однако многие теоретико-методологические положения проблемы до сих пор остаются без должного внимания и соответственно слабо изучены. Восполнить обозначенный пробел и призвана социальная философия. Сегодня весьма важно, используя ее средства, наметить пути, которые позволят членам диаспоры стать полноправными участниками социальной жизни и современного культурного процесса. Тем более это важно потому, что функциональное социальное развитие диаспоры обогащает все общество, а любые дисфункции способны стать источником политической напряженности и межэтнических конфликтов.

В статье изучается ситуация, сложившаяся в жизни диаспор в условиях глобализации. В основе современного мира лежит усиление взаимовлияния между различными типами обществ и культур, выступающих в качестве важных факторов развития цивилизации и международного диалога. В соответствии с предлагаемыми сценариями развития человечества, его ожидает постепенное исчезновение границ и активизация свободных потоков товаров, людей и идей, ожидает мир пересекающихся экономик, перекрещивающихся систем ценностей и фрагментарных идентичностей. Современные тенденции к транснационализации хозяйственной, информационной, культурной и других видов деятельности современного общества ведут к постнационализму, т.е. растворению наций и государств в сложных международных структурах – это транснациональные корпорации, негосударственные и др. организации. Самоопределение новых наций резко увеличит мобильность населения.

Тенденции глобализации носят антиномичный характер. Существует два противоположных взгляда относительно влияния глобализации на культуру. Первый, наиболее распространенный, заключается в том, что глобализация нивелирует и унифицирует все мировые культуры, ведет к исчезновению культуры и языков малых народов, т.е. очевидной представляется универсализация культуры, поглощение и вытеснение национальных кодов. В противовес данному мнению многие исследователи утверждают, что выводы о губительности глобализации для национальных, этнических культур «скоропалительны». Напротив, считают они, глобализационные процессы «высвечивают» локальную специфику, усиливают и поощряют многообразие и различия этнонациональных меньшинств.

Современная ситуация показывает, что глобализация распространила принцип рыночной конкуренции не только на экономическую сферу жизни, но и, самое главное, на ценности, мировоззрение, т.е. на все то, что составляет бытие человека. Самобытные этнические культуры поставлены сегодня в жесткие условия выживания на культурном «рынке». Феномен диаспоры подтверждает, что соприкосновение с другой культурой приводит к изменению содержания этнической идентичности. Это становится причиной того, что традиция как бы консервируется, а идентичность конструируется.

Взаимопересекающееся воздействие различных объективных и субъективных факторов, в конечном счете, обуславливает глубину этнического самосознания и сопряженных с ним чувств. Степень этой глубины колеблется от слабоосознанной принадлежности к определенному этносу и чувства отчужденности по

отношению к представителям других этнических общностей до сильно развитого этнического чувства, заставляющего людей связывать свои личные судьбы с судьбой всего этноса, подчинять свои частные интересы общэтническим интересам.

Ключевые слова: диаспора, культура, глобализация, традиции, инновации.

M.S.Sarkulova,A.Zh. Amen

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN THE CULTURE OF THE DIASPORA IN MODERN CONDITIONS

Abstract. Scientific study and philosophical and cultural understanding of the place and role of diasporas in social life is important primarily in the context of globalization processes, when the formation of a single information and economic space is one of the reasons for a radical change in the situation in the field of migration processes, interethnic relations and intercultural communication. In the context of this problem, a philosophical analysis and reflection on various aspects of the social life of the diaspora, as well as an assessment of its impact on the political, economic, administrative and legal, cultural and other spheres of society, becomes an urgent task.

The theme of the cultural life of the diaspora is of particular relevance in connection with the dynamics of social development of Kazakhstan in recent decades, when transformations in the field of politics and economy have changed the whole way of life and character of life of citizens, led to the transformation of many social institutions and values. Moreover, these changes gave rise to massive heterogeneous and multidirectional migration, violating the traditionally established foundations of demographic settlement in the territory of modern Kazakhstan. The conditions for managing the economy have also changed, the economy has become much more mixed, open for foreign economic integration, which has also changed the status of the diaspora in the modern world, which is simultaneously undergoing processes of modernization and archaization. This confirms the idea that today the diasporas take an active part in the economic life of the state and thereby integrate into all its spheres.

The phenomenon of the diaspora is not a thing of the past, moreover, it may become even more important than ever before. The Diaspora has a great future, it will bring enormous energy to the world, the potential of cross-border ties and contacts

The problem of diasporas does not lose its former severity and tension. The reason for this is the powerful migration processes in developing countries, from where huge masses of migrants move around the world, pushed by social or natural disasters at home or carried away by the hope for a better life in more prosperous and developed countries. Millions of people, without moving around, turned out to be residents of new states on the position of national minorities. They are forced to choose between emigration and life as diasporas. The impossibility of reliance - even if it is simply moral, religious, cultural - on the "national hearth" makes us seek such support only in ourselves, in our community and in the totality of such communities. Preservation of one's own identity becomes, under these conditions, an urgent task, a factor in intra-community regulation.

On the other hand, centuries-old life in a foreign ethnic environment makes people integrate into the local way, look for their place in the social structure and economy, perceive languages, culture, customs, and the way of life of others.

Dispersion has turned into a way of life, into a particularly stable socio-economic, cultural, spiritual state of society, a specific form of existence in physical and psychological isolation from the ethnic mainland.

Modern diasporas are acquiring peculiar forms of their existence. They lose the obligatory reference to a certain locality – the country of origin – and acquire, at the level of self-awareness and behavior, a reference connection with certain cultural systems and political forces, the obligatoriness of the "historical homeland" is being faded into the background. There is a full socio-political and partially cultural (based on bilingualism and multiculturalism) integration into new civic communities. This is now the most difficult, but the most real and constructive prospect.

The social dynamics of the modern world are characterized by a tendency toward complication inevitable in the context of globalization, which is also reflected in the social life of the diaspora, which is becoming increasingly diverse. If earlier theorists were looking for a single and universal definition of the concept of the diaspora, which clearly fixes the content of this concept, today it becomes more important to comprehend the diversity of forms and types of existence of the diaspora as the only way to understand its nature and essence. Thanks to the intensive development of the whole complex of socio-humanitarian knowledge and, above all, such sciences as history, ethnology, cultural studies, religious studies, linguistics, new opportunities have arisen for studying and understanding the diaspora, primarily as an environment of a person's social and spiritual environment as a means of achieving its goals and values within a local social community. However, many theoretical and methodological provisions of the problem are still without due attention and, accordingly, poorly studied. To fill the designated gap

and called social philosophy. Today it is very important to use its means to identify ways that will allow members of the diaspora to become full participants in social life and the modern cultural process. Moreover, this is important because the functional social development of the diaspora enriches the whole society, and any dysfunctions can become a source of political tension and interethnic conflicts.

The article examines the situation in the life of diasporas in the context of globalization. The modern world is based on the strengthening of mutual influence between different types of societies and cultures, which are important factors in the development of civilization and international dialogue. In accordance with the proposed scenarios of human development, it expects the gradual disappearance of borders and the activation of free flows of goods, people and ideas, a world of overlapping economies, overlapping value systems and fragmented identities. Modern trends towards the transnationalization of economic, informational, cultural and other activities of modern society lead to post-nationalism, i.e. the dissolution of Nations and States in complex international structures, such as transnational corporations, non-governmental organizations. Self-determination of new Nations will dramatically increase the mobility of the population.

The trends of globalization are antinomic. There are two opposite views about the impact of globalization on culture the First, the most common, is that globalization levels and unifies all world cultures, leads to the disappearance of the culture and languages of small peoples, and the obvious is the universalization of culture, the absorption and displacement of national codes. In contrast to this view, many researchers claim that conclusions about the ruinous nature of globalization for national and ethnic cultures are "hasty". On the contrary, they believe that globalization processes "highlight" local specifics, strengthen and encourage the diversity and differences of ethnic and national minorities.

The current situation shows that globalization has extended the principle of market competition not only to the economic sphere of life, but also, most importantly, to values, worldview, and everything that constitutes human existence. Original ethnic cultures are now placed in strict conditions of survival in the cultural "market". The phenomenon of the Diaspora confirms that contact with another culture leads to a change in the content of ethnic identity. This causes tradition to be preserved and identity to be constructed.

The intersecting influence of various objective and subjective factors ultimately determines the depth of ethnic self-awareness and the feelings associated with it. The degree of this depth ranges from a poorly realized belonging to a particular ethnic group and a sense of alienation towards representatives of other ethnic communities to a highly developed ethnic feeling that forces people to link their personal destinies with the fate of the entire ethnic group, subordinate their private interests to General ethnic interests.

Key words: Diaspora, culture, globalization, traditions, innovations.

Information about authors:

Sarkulova M.S., PhD in Philosophy, Associate Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, phone +7-775-570-47-87. manifa.s@mail.ru

Amen A.Zh., 3rd year doctoral student of the specialty 6D020400 - "Cultural Studies" of the L. N. Gumilyov Eurasian National University, phone +7-705-572-59-81 87014090781@mail.ru

ӘДЕБИЕТ

[1] Beisenbayeva M.T. Globalization as manifestation of the system of public relations. News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 1, Number 329 (2020), PP.65-72. ISSN 2224-5294. <https://doi.org/10.32014/2019.2224-5294.66>

[2] Фуко М. Герменевтика субъекта // СОЦИО-ЛОГОС. М, 1991.

[3] Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. 1990. № 3.

[4] Фурман Д. Армянское национальное движения. История и психология // Свободная мысль. 1992. №16.

[5] Хайруллина Н.Г. Грани этнической идентификации // Социологические исследования. 2000. №5.

[6] Nurymbetov T.Ya., Abishova A.U., Urazbaeva G.Zh., Kydyrova Z.Sh., Baineeva P.T., Abishov N.U. Priorities of social support of the population of republic of Kazakhstan in the conditions of modernization. News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan Series of social and human sciences. Volume 6, Number 322 (2018), P.224-232 [tps://doi.org/10.32014/2018.2224-5294.58](https://doi.org/10.32014/2018.2224-5294.58)